

واکاوی مفاهیم «نیروگذاری روانی» بر روی اثر «در سفر» از «مهشید امیرشاهی»

بر اساس نظریان «اریک برن»

۱. رعنا ابراهیمی

دانشجوی دکتری زبان و ادبیات فارسی واحد تبریز، دانشگاه آزاد اسلامی، ایران، تبریز،

۲. کامران پاشایی فخری*

دانشیار گروه زبان و ادبیات فارسی واحد تبریز، دانشگاه آزاد اسلامی، ایران، تبریز

۳. پروانه عادلزاده

دانشیار گروه زبان و ادبیات فارسی واحد تبریز، دانشگاه آزاد اسلامی، ایران، تبریز

چکیده

«تحلیل رفتار متقابل»^۲ مجموعه‌ای است از راهکارهای روان‌شناختی در مورد پاسخ به این که ذهن چگونه کار می‌کند، چرا تصمیم به انجام کاری می‌گیریم و چگونه عملی شدن کاری را متوقف می‌کنیم.

مقاله حاضر بر اساس نظریات «اریک برن»^۳ و چگونگی تغییر حالات درونی «والد»، «بالغ»، «کودک»^۴ به بررسی مؤلفه‌های «نیروگذاری روانی»^۵ در اثر «در سفر» پرداخته است. آنچه در تبدلات و تعاملات «برندگان و بازندگان» شخصیت‌های «در سفر» نمود دارد، قدرت «نیروگذاری روانی» در هر یک از اضلاع این هرم است. طبق تحلیل مؤلفه‌ها، حالت «والد» بسامد بالاتری نسبت

فصلنامه علمی - پژوهشی پژوهش‌های ادبیات تطبیقی
دوره ۱۰، شماره ۲، تابستان ۱۴۰۱، صص ۱۴۸-۱۳۳

pashaeikamran@yahoo.com

* نویسنده مسئول:

۲. Transactional analysis

۳. Berne Erice

۴. Parent

۵. Adult

۶. Child

۷. Powering Psychological

به «بالغ و کودک» دارد و قدرت یافتن «والد» جهت مذاکرات و تبادلات ذهنی و رفتاری میان افراد را مشخص می‌کند.

تحقیق حاضر به روش تحلیلی - توصیفی به بررسی شخصیت‌های رمان بر اساس نظریه روان‌شناختی تحلیل رفتار از «اریک برن» پرداخته است و در تلاش است که به این پرسش پاسخ بدهد: «مؤلفه‌های واکاوی روانی در اثر «در سفر» از «مهشید امیرشاهی» کدامند؟» دوره معاصر ارتباط مفهومی بسیاری از علوم مانند ادبیات و علم روان‌شناسی، پیوند چارچوب ادبی رمان و آثار داستانی را با نظریه‌ها و ادراکات روان‌شناختی نوین نمایان می‌سازد.

داده‌های این تحقیق، از عبارات و جملاتی که مربوط به حوزه «نیروگذاری روانی» در رمان مذکور است، استخراج گردید، تا با بررسی قسمت‌هایی از رمان «در سفر» که در آن مصادیق «نیروگذاری روانی» منطبق با مکتب نوین تحلیل رفتار «برن» نمود دارد، پربسامدترین کارکرد هم حالات درونی در چارچوب رفتار متقابل، تحلیل شود. آنچه در پژوهش بینارشته‌ای حاضر و بر اساس واکاوی روابط بر پایه سیستم تحلیل رفتار بدست آمد، تلفیق زیرساخت‌های رمان با نظریات روان‌شناختی مکاتب نوین است، و این مهم که، «والد» به عنوان حوزه مبدأ در مؤلفه نیروگذاری روانی شناخته شد.

کلیدواژگان: تحلیل رفتار متقابل، «والد، بالغ، کودک»، مهشید امیرشاهی، اریک برن

مقدمه

«نیروگذاری روانی» به عنوان کاربردی‌ترین شاخصه تحلیل رفتار، نظریه‌ای است بر پایه حالات درونی انسان که به مثابه نظام‌های به هم پیوسته ادراک و احساس هستند و تحت عنوان دستگاه‌های درونی تقسیم‌بندی می‌شوند: «روان‌برونی^۱، روان‌جدید^۲، روان‌قدیمی^۳» که به ترتیب «والد»، «بالغ»، «کودک» نام دارد. دکتر «اریک برن» از نظریه‌پردازان

۱. Exteropsyche

۲. Neopsyche

۳. Archeopsyche

واکاوی مفاهیم «نیروگذاری روانی» بر روی اثر «در سفر» از «مهشید امیرشاهی» بر اساس نظریان «اریک برن»
کامران پاشایی فخری و همکاران

روان‌شناسی نوین، طی فرآیند شناسایی و جداسازی داده‌های اضلاع هرم «والد، بالغ، کودک» به آشفتگی ادراکات و اطلاعات ذهن ناخودآگاه نظم بخشید، این فرآیند در سیستم «تحلیل رفتار متقابل» صورت می‌گیرد که افکار و رفتار شخص را در رابطه با آن چه اتفاق می‌افتد، بررسی می‌کند. «مهشید امیرشاهی» نویسنده مشهور معاصر با رمان «در سفر» طیف وسیعی از تعاملات و تعارضات رفتاری را در میان اقشار جامعه نشان می‌دهد. بررسی زندگی فردی و اجتماعی شخصیت‌های رمان «در سفر» و تبیین مؤلفه‌های تحلیل رفتار، نشان می‌دهد که شخصیت‌های داستان، ظرفیت و قابلیت فراوانی برای بازخوانی با رویکرد میان‌رشته‌ای به خصوص نظریه‌های روان‌شناختی نوین داراست. ارتباط ساختار تعاملات میان‌فردی با ساختار سیستم تحلیل رفتار در تحقیق حاضر مشهود است.

نگارنده مقاله با بررسی مؤلفه‌های «نیروگذاری» در رمان مذکور به این نتیجه دست یافت که حالت «والد» به عنوان مؤلفه غالب و تعیین‌کننده عملکرد شخصیت، قدرت نیروگذاری بیش‌تری نسبت به دو مؤلفه «بالغ» و «کودک» دارد و در جابه‌جایی «حالات من»^۱ و «بازی‌های روانی»، «والدمحوری» بسامد بالاتری دارد.

در این پژوهش، پربسامدترین حوزه‌های نیروگذاری روانی در ساختار تحلیل رفتار متقابل در رمان «در سفر» مورد بررسی قرار می‌گیرد. نکته حائز اهمیت در رابطه با ادبیات و علم روان‌شناسی نوین آن است که ارتباطات میان‌فردی و گفت‌وگوهای درون‌فردی، پیوسته از افکار و ادراکات انسان تأثیر می‌پذیرد و اشراف بر اصول روان‌شناختی بر تعاملات اجتماعی اثرگذار است. مقاله حاضر با رویکرد میان‌رشته‌ای و با هدف تبیین ارتباط مؤلفه‌های سیستم تحلیل رفتار با زیرساخت‌های رمان، به تحلیل و بررسی شواهدی از رمان مذکور که منطبق با

۱. Egostates

شاخصه «نیروگذاری روانی» است، با استناد به نظریات روان‌شناسان و دانشمندان صاحب مکتب می‌پردازد.

پیشینه تحقیق

در زمینه تحلیل رفتار متقابل بر روی اثر «در سفر» از «مهشید امیرشاهی» بر اساس نظریات روان‌شناختی «اریک برن» تاکنون تحقیق مستقلی صورت نگرفته است. مقالاتی که بر اساس آرای اریک برن نگاشته شده است، عبارتند از:

۱. «بررسی رفتار متقابل زوج‌ها در شعر سرزمین بی‌حاصل سروده تی.اس.الیوت بر اساس نظریه روان‌شناختی اریک برن» از فرزانه رادمهر و وحیده سیدی، در نشریه مطالعات زبان و ترجمه (۱۳۹۹) که به بررسی گفتار و رفتار پنج زوج از میان مجموع پرسوناژهای این شعر بر اساس تئوری تحلیل رفتار متقابل اریک برن و آسیب‌شناسی روانی زوج‌ها و شناسایی مشکلات حل و فصل نشده آن‌ها می‌پردازد.

۲. «تحلیل رفتار متقابل شخصیت‌ها بر اساس نظریه شخصیت برن در مرزبان‌نامه» از حسین حسین‌پور، علی گراوند و جهان‌شاه محمدزاده در نشریه دست‌آوردهای روان‌شناختی (علوم تربیتی و روان‌شناسی)، بهار و تابستان ۱۳۹۹، دوره ۲۷، شماره ۱.

نویسنده با بررسی گفتار و رفتار شخصیت‌های مرزبان‌نامه، چگونگی واکنش‌ها و عکس‌العمل‌های آنها را در چارچوب تحلیل رفتار متقابل آنالیز می‌کند.

واکاوی مفاهیم «نیروگذاری روانی» بر روی اثر «در سفر» از «مهشید امیرشاهی» بر اساس نظریات «اریک برن»
کامران پاشایی فخری و همکاران

۳. «تحلیل رفتار متقابل جنبه بالغ و والد در شخصیت‌های داستانی مثنوی بر اساس نظریات اریک برن» از حسین زری‌فام، علی دهقان و حمیدرضا فرضی در نشریه پژوهش‌نامه نقد ادبی و بلاغت (۱۳۹۴) دوره ۴ شماره ۲. این مقاله به تحلیل جنبه «والد و بالغ» در شخصیت‌های داستانی مثنوی پرداخته و چگونگی تأثیر حالات نفسانی والد و بالغ را در رفتار این شخصیت‌ها بررسی می‌کند.

۴. «تحلیل رفتار متقابل شخصیت خسرو بر اساس نظریات اریک برن» از سمیرا رضائی در پنجمین همایش بین‌المللی مدیریت، روان‌شناسی و علوم انسانی با رویکرد توسعه پایدار. سال (۱۳۹۸)، تهران. نویسنده مقاله به بررسی رفتار شخصیت «خسرو» بر اساس نظریات برن در موقعیت‌های مختلف پرداخته و عکس‌العمل‌های او در مقابل محرک‌های درونی و بیرونی مورد تحلیل قرار گرفته است.

۵. «بررسی تطبیقی جایگاه زن در ضرب‌المثل‌های فارسی و عربی بر بنیاد دیدگاه‌های آدلر و برن» از علی صادقی‌منش، مهیار علوی مقدم و ابراهیم استاجی در نشریه ادبیات تطبیقی (۱۳۹۸)، که به بررسی ضرب‌المثل‌های هر دو اثر مطابق با نظریه آلودگی در روان‌شناسی برن و اشتباه‌های بنیادی در روان‌شناسی آدلر می‌پردازد.

۶. «تحلیل رفتار متقابل شخصیت‌ها در داستان شیر و گاو از کلیله و دمنه» از احمد رضی، سمیه حاجتی در مجله دانشکده ادبیات و علوم انسانی اصفهان نگارنده به بررسی علل رفتاری افراد داستان در موقعیت‌های مختلف و تنش‌های روحی و روانی آنان بر اساس مؤلفه‌های تحلیل رفتار متقابل می‌پردازد.

در پژوهش حاضر، ابتدا مبانی نظری و مؤلفه‌های روان‌شناختی تحلیل رفتار متقابل از دیدگاه «اریک برن» ذکر شده است. پس از طرح شاخصه‌های تحلیل رفتار در مکتب «برن» در خصوص هرم سه‌گانه حالات درونی «والد، بالغ، کودک» و مذاقه کامل در خصوص چگونگی تلفیق و تفکیک این حالات در روابط میان‌فردی، رویه پردازش داده‌ها و اطلاعات ذهن ناخودآگاه و حدّ و مرز «حالات من» در تعیین مؤلفه‌های شناختی «نیروگذاری روانی» به طور کامل تبیین و تحلیل شده است. سپس قسمت‌هایی از رمان «در سفر» از «امیرشاهی» که منطبق با مؤلفه مذکور است مورد بررسی قرار گرفته است.

روش تحقیق

مقاله حاضر به روش توصیفی - تحلیلی منابع و مآخذ مربوط به «نیروگذاری روانی» و نظریات و شاخصه‌های مکتب روان‌شناختی «اریک برن» را مورد مذاقه کامل قرار داده است. «در سفر» از «مهشید امیرشاهی» مطالعه و بررسی شده و مؤلفه‌ها و شاخصه‌های «نیروگذاری روانی» از دیدگاه «اریک برن» روان‌شناس صاحب مکتب قرن نوزدهم استخراج گردیده، مورد تحلیل و آنالیز دقیق قرار گرفته است.

مبانی تحقیق

نیروگذاری روانی

«جابه‌جایی حالات من» را که در افراد سالم یا بیماران روانی مشاهده می‌شوند، می‌توان با مفهوم نیروگذاری روانی یا انرژی روانی توجیه کرد. بر مبنای این اصل است که در

واکاوی مفاهیم «نیروگذاری روانی» بر روی اثر «در سفر» از «مهشید امیرشاهی» بر اساس نظریان «اریک برن»
کامران پاشایی فخری و همکاران

لحظه‌ای معین، آن «حالت من» که به نحو خاصی نیرو گرفته است قدرت اجرایی رفتار را
در دست خواهد گرفت.» (برن: ۱۳۹۴: ۳۰)

«تحلیل ساخت» و «تحلیل رفتار متقابل» نظریه‌ای منظم و استوار از شخصیت و
پویایی‌های اجتماعی را ارائه می‌دهد که نتیجه تجارب بالینی است و شکل عملی و معقول
درمان می‌باشد که به آسانی قابل درک و بر اکثر بیماری‌های روانی قابل تطبیق است.
تحلیل رفتار بر اساس «نیروگذاری روانی» کمک می‌کند که درمانگر به طور کامل از
عناصر قدیمی شده شخصیت بیمار آگاهی پیدا کند، به طوری که قدرت کاربردی هر یک
از ابعاد سه‌گانه «والد، بالغ، کودک» را تفکیک می‌کند. هدف از این رویه تعیین تسلط هر
یک از این حالات مذکور واقعیت‌آزما^۱ و چگونگی غلبه آن بر حالت‌های مغلوب می‌باشد.
حالت غالب در پی نیروگذاری روانی برای نتیجه‌گیری از درگیری‌های قدیمی و سایر
اختلالات موجود می‌باشد.

کارکرد شخصیت

«سیستم‌های متفاوت شخصیت همانند اعضای مختلف بدن، در برابر انگیزه‌ها به گونه‌هایی
خاص واکنش نشان می‌دهند. «روان‌برونی» به نحوی قضاوت‌گر و درصدد اعمال مجموعه
استانداردهای اکتسابی است، «روان‌جدید» اساساً درگیر تبدیل انگیزه‌ها به صورت
جزئیات، اطلاعات مختلف و پردازش و بایگانی کردن آن‌ها بر اساس تجربیات گذشته
است، «روان‌قدیمی» اغلب بر مبنای امیال بی‌منطق و ادراکات تحریف شده عمل می‌کند.

در واقع هر یک از این جنبه‌ها محیط را به گونه‌ای متناسب با ویژگی خود درک می‌کند و در نتیجه پاسخگوی مجموعه انگیزه‌های خاص است.

مثال بسیار ساده ولی روشن در این زمینه واکنشی است که «اشخاص مختلف در برابر اخبار رایج در مورد کلاهبرداران از خود بروز می‌دهند، در تعداد اندکی از مردم این‌گونه اخبار معمولاً پاسخی والدانه یا مبتنی بر اصول اخلاقی برمی‌انگیزد. در افراد بیش‌تری موجب واکنش ساده کنجکاوی «بالغانه» نسبت به چگونگی کلاهبرداری می‌گردد. احتمالاً عادی‌ترین واکنش ساده‌لوحانه و کودکانه (و اغلب ابراز نشده) این است که: «باید کار جالبی باشد» ... این سه جنبه نسبت به یکدیگر واکنش نشان می‌دهند، «والد» ممکن است در اثر خیال‌بافی‌های «کودک» تحریک (و در معنا مضطرب) گردد، «کودک» به ویژه در برابر انگیزه‌های بازدارنده «والد» حساس و عصبی می‌شود، این تأثیرات معمولاً برگردانی واقعی از «کودک - والد» است که فرد قبلاً تجربه کرده است.» (همان: ۲۹)

«والد، بالغ، کودک» هرم حالات نفسانی

هنگامی که انتخاب و اختیار فرد منوط به نظر شخص دیگری است در واقع این شخص در جایگاه «والد» قرار می‌گیرد، اگر خودمان انتخاب کنیم که چه کاری انجام دهیم این «بالغ» است. قدرت باقی ماندن روی تصمیمی که گرفته‌ایم کاملاً به این که آن تصمیم را والد گرفته یا بالغ بستگی دارد. هنگامی که تحت نفوذ امر و نهی والد نیستیم و تشخیص منطقی و راهکار عقلانی بالغ را نفی می‌کنیم، حالت «کودک» بروز می‌کند. هر یک از افراد دارای طیف فکری و عقیدتی خاصی هستند که اغلب آن‌ها حاصل پذیرش و انطباق‌پذیری

واکاوی مفاهیم «نیروگذاری روانی» بر روی اثر «در سفر» از «مهشید امیرشاهی» بر اساس نظریان «اریک برن»

کامران پاشایی فخری و همکاران

کودک نسبت به تلقینات فکری والد می‌باشد، باقی موارد نیز نتیجه‌گیری‌های بالغ بر اساس مجموعه‌ای از داده‌ها است که به شکلی هدفمند به دست آمده‌اند.

«تحلیل رفتار متقابل در فاز اولیه، اساساً یک روش آموزش و یادگیری است با هدف ایجاد معانی خاص به عنوان پایه‌ای برای این اکتشاف متقابل که چگونه والد، بالغ و کودک در رفتارهای متقابل امروز ظاهر می‌شوند.» (هریس، ۱۳۹۳: ۲۷۵)

طبق آن چه از اصول روان‌شناختی نظریه‌پردازان تحلیل رفتار بر می‌آید در واقع بالغ نوعی اراده است. بالغ می‌تواند اطلاعات ضبط شده قدیمی را شناسایی کند می‌تواند کارآمد یا ناکارآمدی آن را سوا کند و گزینه‌های مناسب را از موارد بیهوده و نامناسب جدا کند. شاخصه اصلی حالت بالغ کنترل اطلاعات ذهن خودآگاه و ادراکات نامحسوس ذهن ناخودآگاه است. والد در اصل خط‌مشی مفصلی از بایدها و نبایدها است، گاهی فرد هنگام تصمیم‌گیری، پذیرش مسئولیت یا تحت شرایطی ناخوشایند در ذهن خود به دنبال راه‌حل‌های والدانه که بسیار شبیه به والدین خود (پدر، مادر یا جانشین آنها) است می‌گردد، از تدبیر و تعقل بالغانه خود دور شده و به دنبال راهکار پیشنهادی والدانه می‌گردد. در این شرایط حالت نفسانی بالغ از دور خارج می‌شود و حالت والد واکنش نشان می‌دهد که طیف وسیعی از تصمیمات و اصول انعطاف‌ناپذیر را شامل می‌شود. کودک تقریباً همان افکار و عواطف سال‌های نخستین زندگی فرد است که هیچ توجهی به عواقب ندارد و در واقع نوعی رهایی مطلق است از مسئولیت، تعهد و ارزش‌های اخلاقی. حیطة کودک شامل تمام آن چیزی است که خارج از کنترل است؛ مقاومت‌هایی که به راحتی تسلیم نمی‌شوند، احساساتی که مشکل‌ساز می‌شوند و انگیزه‌های غریزی و نیروهای محرکه ذاتی که بسیار شتاب‌زده وارد عمل می‌شوند.

«هر «حالت من»^۱ را ممکن است از لحاظ پدیده‌شناسی یا اصالت عرضی به صورت سیستمی از احساس‌های به هم وابسته و مربوط به موضوعی واحد دانست و در عمل نیز می‌توان آن را مجموعه‌ای از رفتارهای به هم وابسته دانست که نهایتاً و عملاً سیستمی از احساس‌ها و طرح‌های رفتاری مربوط به هم را موجب می‌شوند.» (برن، ۱۳۹۴: ۶)

ساختار کاربردی سیستم تحلیل رفتار متقابل در مکتب «اریک برن»

«راه سریع پیش پیدا کردن نسبت به مردم این است که واقعیت زندگی آنان و طرز برخورد آنان با زندگی را مشاهده کنیم و رفتارهای تکراری آنها را بررسی کنیم. یعنی ببینیم طرز برخورد و روابطشان با خودشان و دیگران چگونه است و چگونه به زمان خویش ساخت می‌دهند.» (مینگر، ۱۳۸۳: ۱۹)

تحلیل رفتار بینشی خاص و متفاوت را در مورد دیگران به ما می‌دهد که با مرور دقیق گذشته افراد و آگاهی از عادات و افکارشان می‌توان قضاوت صحیحی را درباره آنها داشت. از دیدگاه متخصصان تحلیل رفتار، زندگی انسان‌ها از یک رشته تصمیم‌گیری‌ها تشکیل شده است که سرآغازشان به نخستین سال‌های زندگی بر می‌گردد. در واقع با بررسی نخستین تصمیم‌گیری‌های افراد، یعنی با سنجش تصمیماتی که در سال‌های کودکی و نوجوانی درباره مسائل خودشان و روابطشان با دیگران گرفته‌اند می‌توانیم بسیاری از تصمیم‌گیری‌های آنان را پیش‌بینی و چرایی آن را حل و فصل کنیم. این تصمیمات در صورتی که بجا و واقع‌بینانه باشد، شالوده‌ای محکم برای زندگی پی‌ریزی می‌کند در غیر این صورت در تمامی سال‌ها مشکلات متعددی خواهند داشت. واقعیت این است که انسان بسیاری از تصمیمات اولیه خود را ناهوشیارانه می‌گیرد، ارزیابی

۱. ego state

واکاوی مفاهیم «نیروگذاری روانی» بر روی اثر «در سفر» از «مهشید امیرشاهی» بر اساس نظریان «اریک برن»
کامران پاشایی فخری و همکاران

مناسبی از آن‌ها ندارد و اطلاعات کافی برای نتیجه‌گیری مستدل در اختیار ندارد؛ بنابراین انتخابش
نیز واقع‌بینانه نخواهد بود.

دکتر برن روان‌پزشک صاحب مکتب قرن نوزدهم، از اعضای برجسته انجمن روان‌درمانی
آمریکا و از دیپلمات‌های شورای روان‌پزشکی و عصب‌شناسی روش‌های بدیع و ابتکاری در
روان‌درمانی نوین را ارائه داده است.

«تحلیل ساخت، ارائه «آسیب‌شناسی عمومی»^۱ نظام‌مندی را برای اختلالات روانی ممکن
می‌سازد. آسیب‌شناسی به طور کلی با واکنش‌های موجودات زنده در برابر آسیب سر و کار دارد.
بررسی طبقه‌بندی انواع بیماری‌ها و مکانیزه‌های ویژه دفاعی در حیطه آسیب‌شناسی اختصاصی
قرار دارد.» (برن، ۱۳۹۴: ۳۷)

«تحلیل ساختاری در اصل با سلطه تضادهای درونی از طریق تشخیص و پاک‌سازی و کار بر
روی حدّ و مرز «من» و «حالات من» سر و کار دارد، به نحوی که بالغ بتواند در موقعیت‌های
تنش‌زا کنترل شخصیت را در دست نگه دارد. هدف از تحلیل رفتار متقابل دست‌یابی به کنترل
اجتماعی است. بدین منظور که هر وقت فرد با اشخاصی سر و کار داشته باشد که آگاهانه یا
ناخودآگاهانه سعی نمایند کودک یا والد او را فعال کنند، بالغ او بتواند قدرت اجرایی شخصیت
خویش را حفظ کند. این بدان معنا نیست که در موقعیت‌های اجتماعی تنها بالغ فعال است یا باید
باشد؛ بلکه این بالغ است که تصمیم می‌گیرد چه موقع کودک یا والد را آزاد بگذارد و چه موقع
خود مجدداً قدرت اجرایی را در دست گیرد.» (همان: ۹۳)

تفاوت میان انسان‌ها در اصل به واسطه تنظیمات ساختاری متفاوت «والد، بالغ، کودک» شکل
می‌گیرد. مشخصه سلامتی ذهن و روان، داشتن بالغ آزاد است. آزاد از انواع قیود که به طور

۱. General pathology

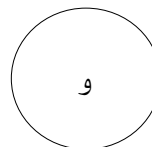
مداوم مسئول تمام رفتارهای متقابل فرد باشد. این بدان معناست که در هر رفتار متقابل، بالغ داده‌ها را از والد، کودک و واقعیت دریافت می‌کند و تصمیم می‌گیرد که چه عکس‌العملی باید داشته باشد. هر اندازه که ذخیره داده‌ها غنی‌تر باشد احتمال بیش‌تری برای انجام تمام و کمال و رضایت‌بخش کارها و مسئولیت‌ها وجود دارد.

آنچه از تفحص در آراء نظریه‌پردازان تحلیل رفتار بر می‌آید این است که ساختار این سیستم هم در مورد افراد بهنجار و هم نابهنجار کارایی دارد. هر شخصی به شیوه‌ای مختص به خود، حالات نفسانی «والد، بالغ، کودک» را نمایان می‌سازد. ویژگی کاربردی بودن سیستم تحلیل رفتار در مبادلات رفتاری بین افراد، این امکان را فراهم می‌سازد که با شناخت موقعیت خود و مخاطب، چرایی و چگونگی کنش‌ها و واکنش‌های صادره را بررسی کنیم. در واقع ساختار تحلیل رفتار به عنوان یک ابزار فکری جهت درک تعاملات رفتاری بین اشخاص است، ارتباطات کلامی و رفتاری که ناخودآگاه بر پایه حالات سه‌گانه درونی صورت می‌گیرد.

ماهیت و عملکرد «والد، بالغ، کودک» مثلث وادارنده و بازدارنده «اریک برن یک حالت نفسانی را چنین تعریف کرده است: یک الگوی همسان از احساس‌ها و تجربیاتی که مستقیماً با یک الگوی همسان و هماهنگ رفتاری ارتباط داشته باشد.» (جونز، استوارت، ۱۳۹۸: ۴۳)

حالات نفسانی والد

رفتارها، افکار و احساس‌هایی که از والدین و یا جانشینان آنها فرا گرفته شده‌اند.

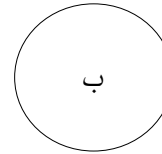

واکاوی مفاهیم «نیروگذاری روانی» بر روی اثر «در سفر» از «مهشید امیرشاهی» بر اساس نظریان «اریک برن»
کامران پاشایی فخری و همکاران

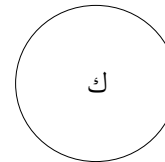
حالت نفسانی بالغ

رفتارها و افکار و احساس‌هایی که واکنش‌های مستقیم به
وضعیت‌های این زمانی و این مکانی است.

حالت نفسانی کودک

رفتارها، افکار و احساس‌هایی که از دوران کودکی باز
نواخته می‌شود.

نمودار ساختاری اولیه الگوی حالات نفسانی (همان: ۳۷)

«هر چیزی که در مغز ما ثبت می‌شود، باقی خواهد ماند و پاک نخواهد شد. فقط گاهی
ثبت شده‌های قبلی جای خود را به ثبت شده‌های جدید می‌دهند؛ یعنی ثبت شده‌های قبلی
از فعالیت باز می‌ایستند و اطلاعات جدیدتر و مناسب‌تر فعال می‌شوند.» (متینگر، ۱۳۸۳:
۳۵)

«خصایص انحصاری فرد ممکن است موروثی (ناآموخته و نتیجه تعامل وراثت و
محیط) یا اکتسابی (آموخته و حاصل تجارب اختصاصی) او باشند، پس به کلّ ویژگی‌های
(خصایص نسبتاً ثابت) فرد، که او را از دیگران ممتاز می‌گرداند «شخصیت» اطلاق می‌کنیم
و همین خصایص یا شخصیت، هویت و الگوهای رفتار فرد را تعیین می‌کنند.» (شاملو،
۱۳۸۸: ۲۱۰)

بر اساس مؤلفه‌های روان‌شناختی نظریه‌پردازان، والد در واقع اطلاعات قدیمی و
رویدادهای ضبط شده سال‌های نخستین زندگی فرد و باید‌ها و نبایدهای انعطاف‌ناپذیر از

سوی والدین که در چارچوب یک قانون اجرا می‌شود، است. این اطلاعات شامل دستورالعمل‌های ضبط شده‌ای هستند که محتوای واقع‌بینانه و یا غیرواقع‌بینانه می‌توانند داشته باشند، داده‌های متعارض و متفاوتی که در بایگانی والد وجود دارد و نیازمند هماهنگی و به روز شدن است. تا زمانی که ثبت شده‌های قبلی با اطلاعات و ثبت شده‌های جدید همخوانی نداشته باشد، بالغ قادر به پردازش اطلاعات نخواهد بود. بالغ به مثابه رایانه تجزیه و تحلیل داده‌ها است. تفکر عقلانی، برآورد منطقی از واقعیات و سنجش قابلیت اجرایی داده‌ها، ویژگی انحصاری بالغ است. پردازش بهتر و دقیق‌تر داده‌ها به معنی داشتن بالغ مستقل‌تر و کارآمدتر است. کودک همان احساسات، واکنش‌های هیجانی و تصمیمات غیرمنطقی است. نگرش سطحی، واکنش‌های غیرمعقولانه و رفتار آزادانه، اهم ویژگی کودک هستند. این حالت درونی به صورت رفتار دوران کودکی ابراز می‌شود و تمام انگیزه‌های ناگهانی را که به صورت واکنش‌های احساسی بروز می‌کند، شامل می‌شود.

«هر قدر فرد از محتوای والد و کودک خود بیشتر بداند، راحت‌تر می‌تواند آن‌ها را از بالغ جدا کند. این روش به شکلی به خوددرمانی به روش «مرتب‌سازی درونی خود» نزدیک و شبیه است. این دقیقاً فرآیندی است که برای توسعه بالغ مورد نیاز است. هر قدر کسی نسبت به والد و کودک خود حساس‌تر باشد، بالغ او مجزاتر و مستقل‌تر و قوی‌تر می‌شود. یک راه برای تمرین شناسایی والد و کودک، نظارت بر گفتگوهای درونی است ... هنگامی که کسی قادر باشد بگوید «این والد من است» یا «آن کودک من است» با بالغ خود دارد این تمایز را قائل می‌شود، بنابراین با همان فرآیند پرسشگری به سمت بالغ تغییر وضعیت داده است ... راه دیگر برای تقویت بالغ، زمان قائل شدن برای اتخاذ بعضی

واکاوی مفاهیم «نیروگذاری روانی» بر روی اثر «در سفر» از «مهشید امیرشاهی» بر اساس نظریان «اریک برن»
کامران پاشایی فخری و همکاران

تصمیمات بزرگ در مورد ارزش‌های اساسی است که بعدها بسیاری از تصمیم‌گیری‌های
کوچک را غیرضروری خواهند ساخت.» (هریس، ۱۳۹۳: ۱۳۷)

مؤلفه‌های شناختی «نیروگذاری روانی» در سیستم و تحلیل رفتار متقابل
«درک مفهوم بالینی این مسأله با فرض سه حالت برای نیروگذاری روانی میسر است:
نیروگذاری روانی مهار شده، نیروگذاری روانی مهار نشده و نیروگذاری روانی آزاد. مثال
عینی آن تصور میمونی روی یک درخت است. اگر حیوان غیرفعال روی درخت بماند،
موقعیت مرتفع او به او فقط انرژی بالقوه^۱ درونی می‌دهد، اگر از درخت پایین بیفتد این
انرژی بالقوه به انرژی جنبشی^۲ تبدیل می‌گردد ولی از آنجا که میمون موجودی زنده و
فعال است و قادر به پریدن نیز می‌باشد در این حالت یک عامل سوم نیز یعنی انرژی
عضلانی^۳ را باید در نظر گرفت تا بتوان فهمید او در هر مورد چگونه و در چه نقطه
بخصوصی فرود خواهد آمد. هنگامی که میمون فعال نیست انرژی فیزیکی در موقعیت او
به اصطلاح مهار شده است، هنگامی که می‌افتد این انرژی مهار نشده است، یا رها می‌شود
و بالاخره در هنگام پرش، بخش سوم یا آزاد نیز به این انرژی اضافه می‌شود. انرژی
جنبشی و انرژی عضلانی را در مجموع می‌توان انرژی فعال نامید. نیروگذاری روانی مهار
شده با انرژی بالقوه؛ و نیروگذاری روانی مهار نشده با انرژی جنبشی؛ و نیروگذاری روانی
آزاد با انرژی عضلانی مطابقت می‌کند. نیروگذاری روانی مهار نشده و نیروگذاری روانی

۱. Potential energy
۲. Kinetic energy
۳. Muscular energy

آزاد را می‌توان در مجموع نیروگذاری روانی فعال^۱ نامید. بدین ترتیب موقعیت روان‌شناختی را می‌توان به صورت ذیل خلاصه نمود: الف) آن «حالت من» که مقدار نیروگذاری روانی آزاد در آن برتری دارد «خود» واقعی احساس می‌شود. ب) آن «حالت من» که در لحظه معین مجموع نیروگذاری روانی مهار نشده و آزاد در آن بیشتر است و قدرت اجرایی را در دست می‌گیرد.» (برن، ۱۳۹۴: ۳۳).

آنچه از نظریات روان‌شناختی دانشمندان تحلیل در ساختار نیروگذاری روانی بر می‌آید این است که حالات نفسانی «والد، بالغ، کودک» زمانی دارای قدرت اجرایی خواهند بود که انرژی فعال حالت غالب بیش‌تر از دو مؤلفه دیگر باشد، در این هنگام پیام‌های صادره از آن حالت که دارای بیش‌ترین انرژی فعال است، نیروی دو حالت دیگر را تضعیف می‌کند. کنش‌ها و واکنش‌ها، دریافت‌ها و پاسخ‌ها در برابر محرک‌های بیرونی، افکار و بازخوردهای فرد، منوط به حالتی است که بیش‌ترین نیرو را در اختیار داشته باشد. «در ابتدای گفت‌وگویم در سر کار، من در حالت نفسانی بالغ خود، قدرت اجرایی داشتم و همچنین بالغ خود را به عنوان خود واقعی تجربه می‌کردم، بنابراین من بالاترین مقدار انرژی فعال و بالاترین مقدار انرژی آزاد را در حالت نفسانی بالغ خود داشتم. زمانی که متوجه شدم دارای کسل می‌شوم بخشی از انرژی آزاد خود را به حالت نفسانی کودک بردم و به این کار ادامه دادم تا جایی که آن حالت نفسانی انرژی آزاد بیش‌تری را نسبت به بالغ یا والد من در خود جای داد، در آن زمان من کودک خود را به عنوان خود واقعی تجربه کردم، ولی قدرت اجرایی را همچنان در بالغ خود حفظ کردم. این مسئله نشان‌گر این است که من بالاترین میزان انرژی فعال را در حالت نفسانی بالغ خود دارم ... زمانی

۱. Active cathexis

واکاوی مفاهیم «نیروگذاری روانی» بر روی اثر «در سفر» از «مهشید امیرشاهی» بر اساس نظریان «اریک برن»
کامران پاشایی فخری و همکاران

که با همکار خود اطلاعاتی فنی رد و بدل می‌کنم قدرت اجرایی را در بالغ خود حفظ می‌کنم در حالی که در همان حال بخشی از انرژی والد خود را به کار می‌گیرم و به خاطر این که آن موضوع را خوب نفهمیده‌ام از درون خود را سرزنش می‌کنم.» (جونز، استوارت، ۱۳۹۸: ۱۱۳)

مهشید امیرشاهی:

امیرشاهی در سال ۱۳۱۹ در کرمانشاه به دنیا آمد. وی فرزند مولود خانلری و امیر امیرشاهی از داستان نویسان معاصر است.

امیرشاهی در مجموعه داستان‌هایش تحت عنوان «سار بی بی خان» (۱۳۴۷)، «بعد از روز آخر» (۱۳۴۸) و «به صیغه اول شخص مفرد» (۱۳۵۰) اتفاقات و ماجراهایی شخصی را با سبک مخصوص به خود بازگو می‌کند. در رمان «مادران و دختران» تصویری واضح از زندگی زنان ایران بعد از مشروطیت را به خواننده ارائه می‌دهد. «در حضر» (۱۹۸۷) حکایت انقلاب است و «در سفر» (۱۹۹۵) حکایت پس از انقلاب. مقالات طنزی نیز با تقلید سبک علی اکبر دهخدا در چرند و پرند نگاشته که آنها را با نام «دخت دخو» امضا کرده است. این تنها مورد استفاده وی از نام مستعار است.

رمان «در سفر» یکی از آثار ماندگار امیرشاهی است که مربوط به سال‌های زندگی در خارج از وطن است. این رمان شامل جریانات سیاسی، فرهنگی و ادبی مربوط به گروه‌ها و احزاب مختلفی است که نویسنده به نوعی با آنان مرتبط است. شخصیت‌های این احزاب یا رابطه صمیمانه با امیرشاهی دارند و یا افرادی هستند که در طی جریاناتی به خصوص سیاسی یا فرهنگی به نوعی با نویسنده وارد رابطه می‌شوند. از خصوصیات بارز این کتاب

گزارش کامل وقایع با تمام حواشی آن و توصیف دقیق حالات و روحيات و حتی مشخصات ظاهری، فیزیکی و اخلاقی شخصیت‌های داستان‌هاست. فضای حاکم بر متن، فضای تبعید است، آن چه مشهود است نثر ساده، گفتار روان، سبک بیان مخصوص هر یک از تیپ‌های شخصیتی، طنز و کنایه‌های معمول در میان طبقات مختلف اجتماعی و به خصوص طرز مطرح کردن مسائل، تضادها، کنش‌ها و واکنش‌های بین شخصیت‌های رمان است که جلوه‌ای خاص به سبک روایتی و نوشتاری امیرشاهی بخشیده است.

بحث

«در برخورد با دیگران باید ببینیم که آن‌ها چه موقع تحت امر والد، بالغ یا کودکشان هستند. ... اشتباه رایج این است که فکر می‌کنیم چون فلانی پنج، ده، بیست و یا سی سال دانشگاه رفته یا عمرش را روی فلان کار گذرانده است پس همیشه تحت امر بالغش است. برخی از آدم‌ها هیچ وقت از بالغشان استفاده نمی‌کنند و گویی در برابر والد، خشکشان زده است.» (منینگر، ۱۳۸۳: ۴۰-۳۹)

«در یکی دو ساعت وقت ناهار جلسات شورا، گاه فرصتی دست می‌داد که با شاهرودی چند کلمه‌ای صحبت کنیم. یکبار از او پرسیدم: «زندان که رفتین برای دراومدن رشوه هم دادین؟» گفت: «نه»، «هیچ»، «حتی یک شاهی!» لحن چنان قاطع بود که جا برای هیچ سوال دیگری باقی نمی‌گذاشت. مدتی پیش از این گفت و شنود بود شاهرودی با من در قهوه‌خانه (corona) در حوالی پل (Alma) قرار دیداری گذاشت و سر وعده نیامد. وقتی یکی دو هفته بعد او را دیدم دست پیش گرفت و با همان قاطعیت «نه - حتی یک شاهی»، حاضرین را مجاب کرد که او کوتاهی نکرده است، بلکه من دچار اشتباه شده‌ام.» (امیرشاهی: ۲۴)

واکاوی مفاهیم «نیروگذاری روانی» بر روی اثر «در سفر» از «مهشید امیرشاهی» بر اساس نظریان «اریک برن»
کامران پاشایی فخری و همکاران

- صدای والد در درون شاهرودی قدرت می‌گیرد که سعی در مجاب کردن بالغ مخاطب و تلقین خطا در طرز تفکر و برداشت مخاطب از آنچه که اتفاق افتاده است را دارد. ادعای والد قدرت گرفته دال بر نپرداختن حتی یک شاهی، در واقع بالغ مخاطب را محکوم به پذیرش می‌کند و لازمه دستیابی به این وضعیت آن است که افکار و اهداف خود را به صورت هدفمند، حاکم بر داده‌های ذهنی بالغ مخاطب کند.

«بیشتر ما، زمانی که هر بخش از «والد، بالغ، کودک» سهم خود را در افکار و رفتارهایمان ایفا می‌کنند دچار تغییر خلق و خو می‌شویم. اگر سعی کنیم می‌توانیم دلیل این بالا پایین شدن‌ها را کشف کنیم.... شرایطی وجود دارد که در آن، این تغییرات خلق و خو به نهایت می‌رسند و رفتاری اغراق آمیز که بالغ هیچ کنترلی بر آن ندارد ایجاد می‌شود.» (هریس ۱۳۹۳: ۱۵۴)

«درباره این دو محور اصلی «سیاست خارجی» امیرپور حتی اجازه نمی‌داد کسی تردیدی به دل راه دهد و اگر سوالی در این زمینه از او می‌شد که بوی شک در صحت اعمال این سیاست را می‌داد، جوابی با تحقیر و تفرعن دریافت می‌کرد.» (امیرشاهی: ۳۴)

- حالت والد با قدرت گرفتن، جنبه بالغ را در شخصیت امیرپور تضعیف کرده و قدرت تفکر و تدبیر عاقلانه را از او می‌گیرد و با نوعی القای حقارت و عدم درک مسائل به مخاطبان، کودک آنان را مورد غضب والد خود قرار می‌دهد، با «تحقیر و تفرعن».

«حالت والد بدون در نظر گرفتن حقایق، خودش را بر حق می‌داند و تمایل زیادی به واقعیات و عواقب تصمیماتش ندارد ... در این گفت و گوها کسی برنده می‌شود که شعارهای والدی بیشتری بدهد و در طرح این شعارها موفق‌تر باشد.» (منینگر، ۱۳۸۹: ۱۸۰)

«مالکی به طور طبیعی سازمان جوانان را ملک خودش می‌دانست چون قبل از انشعاب حزب توده با تشکیلات جوانان آن حزب سروکار داشت و از آنجا که ذهنش جز آن تربیت کمونیستی، ترتیب دیگری را درک نکرده بود، این سازمان را هم می‌خواست به صورت آن تشکیلات درآورد.» (امیرشاهی: ۴۳)

- قدرت‌گیری حالت والد در مالکی و احساس تملک بر سازمان و همچنین اهداف و افکار اعضای آن، در واقع بالغ را در وجود جوانان پس زده و حالت کودک آنان را مورد سلطه و حاکمیت خود قرار می‌دهد. با اجرای نقش والد در حیطه حالت کودک جوانان، خود در راس هرم قرار می‌گیرد.

«جک دوسی، فرضیه میزان ثابت انرژی روانی را ارائه داده است: زمانی که میزان یکی از حالات نفسانی افزایش می‌یابد میزان یک بخش دیگر یا بقیه بخش‌ها به منظور جبران کاهش می‌یابد ... میزان انرژی روانی به طور خودکار از قسمت‌هایی که می‌خواهیم به طور نسبی کمتر داشته باشیم به بخش موردنظر جابه جا می‌شود.» (جونز، استوارت، ۱۳۸۹: ۷۰)

«البته کورس در گذشته هم فرصت انتقاد از اشتباهاتش را به کسی نمی‌داد و برای آنکه بحث‌هایی آن‌چنانی را مختومه اعلام کند خودش پیشقدم می‌شد تا با شوخی و مسخرگی به اشاره و کنایه از کج‌روی‌ها حرف بزند: «جوانی و جهالت! چه میشه کرد!؟» (امیرشاهی: ۶۵).

- حالت نفسانی بالغ در «کورس» در واقع کودک مخاطب را مفتون خدعه خود می‌کند طوری که با تدبیر و تحکّم سعی در آرام کردن اوضاع دارد و با موجّه جلوه دادن «جوانی و جهالت» به بالغ خود قدرت پس زدن بالغ مخاطب را داده و حالت کودک وی را به سکوت و پذیرش وا می‌دارد.

واکاوی مفاهیم «نیروگذاری روانی» بر روی اثر «در سفر» از «مهشید امیرشاهی» بر اساس نظریان «اریک برن»
کامران پاشایی فخری و همکاران

«از آن جا که هر حالت من، شامل مجموع رفتارها و تجربه‌های یک فرد در هر لحظه ای معین می‌باشد، یک «حالت من» فعال و خالص، از هر نوع که باشد، باید بر تمامی عناصر رفتار و تجربه شخص اثر ویژه خود را به جای گذارد به همین ترتیب دخول یک یا چند عنصر از یک «حالت من» غیرفعال در یک «حالت من» فعال ویژگی‌های «حالت من» متجاوز را دارد.» (برن، ۱۳۸۹: ۷۰).

«کورس به طرفم آمد: حافظت که باهاته؟ تو قراره چند تا از غزلا رو بعد از سخنرانی من بخونی! من نه کتاب خواجه همراه بود و نه از قرار خبری داشتم. به اعتراض گفتم: اگه من قراره کاری بکنم مثل اینکه حقمه از قبل با خودم مشورت بشه. کورس اعتراض را به کلی نشنیده گرفت و با کج کردن و بالا بردن نیمی از بینی و دهان، سادگی و ناچیزی کاری را که به من محوّل شده بود نشان داد و گفت: بابا چند تا غزل میخونی دیگه، تو برنامه گذاشتمش.» (امیرشاهی: ۶۷)

- در مرحله بعد والد با قوت گرفتن در وجود کورس، بالغ مخاطب را پس زده و اختیار و انتخاب را از او سلب می‌کند. در واقع آنچه که از مخاطب برمی‌گزیند، حالت کودک وی است تا با تحمیل خواسته خود، وی را وادار به پذیرش کند. «اعتراض را به کلی نشنیده گرفت» تا ابراز عقیده و صلاحدید در طرف مقابل سرکوب شود.

«منشاء واکنش‌های غیر بالغانه در وضعیت «کودک» قرار دارد. شخصی که تحت تاثیر احساس «خوب نبودن» است تفسیرهای منظورداری از موضوعات می‌کند که وجود خارجی ندارند، حرف‌ها را کنایه‌آمیز برداشت می‌کند.» (هریس، ۱۳۹۳: ۱۲۴)

«زن همسایه من داشت به مردی که احتمالاً شوهرش بود با عصبانیت می‌گفت: چرا کوتاه بیام؟ مرتیکه تعمد داره. اگر یه دفعه دیگه... شوهر حرف زنش را با «هیس» قطع

کرد و گفت: من آگه می‌گم کوتا بیا واسه اینه که کارمونو بکنه بریم. الان شش ساعته معطلیم آگه داد و بیداد بکنی بدتر لج می‌کنه.» (امیرشاهی: ۷۱)

- شرایطی که منجر به عصبانیت زن شده، باعث قدرت گرفتن حالت کودک وی شده است. پس از ساعت‌ها انتظار و در پی آن بی‌تابی و بی‌حوصلگی قدرت تفکر و تصمیم‌گیری از حالت بالغ دور شده و شرایط برای نیرو گرفتن کودک مهیا می‌شود. اینکه زن نمی‌تواند مصلحت خود را در زمان و مکان ویژه‌ای تشخیص دهد و نیروی بالقوه‌ای را که در درون دارد به یکباره و بدون توجه به سرانجام به بالفعل تبدیل می‌سازد، همان قدرت گرفتن حالت نفسانی کودک وی است که مجال اندیشه و عمل را از حالت بالغ و فرصت چاره‌اندیشی را از حالت والد می‌گیرد.

«مشخصه سلامتی و بهبودی داشتن، بالغ آزاد است؛ آزاد از قیود که به طور مداوم مسئول هر رفتار متقابل فرد باشد. این بدان معناست که در هر رفتار متقابل، بالغ داده‌ها را از «کودک» و از واقعیت دریافت می‌کند و تصمیم می‌گیرد که چه باید بکند.» (هریس، ۱۳۹۳: ۱۶۲)

«این نوع سئوال‌ها را فقط تک‌روهای عضو شورا از او می‌کردند نه افراد دسته‌ها و گروه‌ها. وقتی سئوال کمی طولانی بود و توام با توضیح، بی‌حوصلگی امیرپور به کمال می‌رسید، چشم نه فقط گاه به سقف تیره می‌ماند و گاه به میز، بلکه مکرر تیر نگاه عاقلی را اندر سفیه به سمت سخن‌گو نشانه می‌رفت و دست نه فقط گاه به ضرب بی‌صدا مشغول می‌شد و گاه به ور رفتن با کاغذ و قلم؛ بلکه حرکات تند و عصبی‌ش مرتب به پرسشگر دستور سکوت می‌داد و لحن جواب طبعاً تحقیر بیشتری به همراه داشت.» (امیرشاهی: ۳۵)

واکاوی مفاهیم «نیروگذاری روانی» بر روی اثر «در سفر» از «مهشید امیرشاهی» بر اساس نظریان «اریک برن»
کامران پاشایی فخری و همکاران

- هر چند ظاهر مکالمه حالت بالغ را در هر دو طرف نشان می‌دهد اما در اصل جنبه والد در «امیرپور» قدرت یافته و به نوعی سعی در تضعیف بالغ مخاطبان داشته و «کودک» آنان را مورد عتاب قرار می‌دهد تا با تسلط بر افکارشان، اراده و انگیزه را از پرسشگر سلب کرده و جنبه «کودک» وی را محکوم به سکوت و پذیرش کند.

«انسان‌ها معمولاً به صورت سفید یا سیاه تصمیم می‌گیرند؛ یعنی یکی از دو حد افراطی را انتخاب می‌کنند. سادگی این تصمیم‌ها بسیار اغوا کننده است ... این رویکرد وقتی موثر است که اطلاعات والد چنان زیاد باشد که بتواند قاطعانه، منصفانه بودن یا نبودن و خوب و بد را مشخص کند؛ اما وقتی اطلاعات والد کم است این رویکرد مناسب نیست.»
(منینگر، ۱۳۸۳: ۱۸۳)

«دیدار آن شب به قصد خداحافظی بود می‌خواستم شب را دراز کنم و هر خط صورت بابک را به خاطر بسپارم، عازم سفری بود که در آن بازگشتی نمی‌دیدم. بابک گفت: ریشو گذاشتم بلند شه که تو تهرون کمتر به چشم بخورم. کوشش داشتم با نیرویی که از ظرفیت خارج بود مسایل را به طنز و شوخی برگزار کنم. گفتم: به هر حال حرف ژنرال پتون^۱ یادت باشه «کسی که برای کشورش بمیره البته قهرمانه، ولی قهرمان‌تر کسی که بر اش بجنگه و زنده بمونه.» بابک باز خندید و گفت: آره، فعلاً که همه این حرفا متفیه.» (امیرشاهی: ۸۸)

- راوی با قدرت یابی جنبه والدانه و استدلال بر علم و آگاهی خود و یافتن راهی در تسلط بر افکار بالغانه بابک خط مشی و چارچوب عقلا نیش را بروی تحمیل می‌کند. در

صورتی که حالت بالغ مخاطب با تاکید بر این‌که «همه‌ی این حرف‌ها منتفیه» به بازی «والد - بالغ» خاتمه می‌دهد.

«در این نوع تبادل، گوینده منظوری جز آن که می‌گوید دارد. همیشه نیرنگی در کار است؛ اما این نیرنگ در صورتی کارکرد می‌افتد که نقطه ضعفی در طرف مقابل پیدا شود که بتواند خود را به آن بیاویزد.» (برن، ۱۳۹۳: ۳۲)

«بعد از نیم‌نگاهی به طرف من، به بررسی صفحات اول پاسپورت مشغول شد، این بار کامل نگاهم کرد و گفت: ما با پاسپورت شما مشکل کوچکی داریم. پرسیدم: چه مشکلی؟ تاریخ صدور گذرنامه و خاتمه اعتبار را با انگشت نشانم داد. گفتم: اینکه مشکلی نباید ایجاد کنه. خیلی روشنه که من تو تاریخ‌ها دست برده ام. با ذوق و صدای بلند گفت: اعتراف کرد اعتراف کرد.» (امیرشاهی: ۷۴)

- متصدی گذرنامه با برقراری رابطه «بالغ - کودک»، سعی در اعتراف‌گیری از مخاطب را دارد و با اعتماد بر اینکه «کودک» مخاطب را قانع به پذیرش اشتباه خود خواهد کرد با آرامش و اعتماد به نفس بیشتری بالغانه با او برخورد کرده و بدون هیچ درگیری و تنش، خطایش را به جنبه «کودک» وی گوشزد می‌کند و نهایتاً پاسخ مثبت را هم از او دریافت می‌کند.

«ما خیلی زود درگیر گذشته‌ها و مبادلات رفتاری «والد - کودک» می‌شویم. وقتی طرف مقابل ما کسی است که سن و سایر خصوصیات او به یکی از والدین ما می‌خورد، از زمان حال فاصله می‌گیریم و برای دقایقی یا ساعاتی به گذشته‌ها بر می‌گردیم.» (مینگر، ۱۳۸۹: ۱۴۳)

واکاوی مفاهیم «نیروگذاری روانی» بر روی اثر «در سفر» از «مهشید امیرشاهی» بر اساس نظریان «اریک برن»
کامران پاشایی فخری و همکاران

«مهدی گفت: آره آب زیر پوستت رفته. فرنگ خوش می‌گذره دیگه. مهین که هنوز مرا به خاطر زنده بودن نبخشیده بود، «خوش گذرانی در فرنگ» هم خشمش را تشدید کرد در نتیجه به یاد بدبختی‌های خودش افتاد. مطابق معمول با جملاتی بی‌در و پیکر و بدون فعل و فاعل از اینکه جواهراتش را دزدیده‌اند، چند بار به رستورانش ریخته‌اند، برای سفرارش در دسر ایجاد کرده‌اند و ... شرح کشفی گفت: من پدرم در اومده، من که مثل تو اینجا نیستم که چمدونم هیچ غم و غصه، چمدونم نداشته باشم.» (امیرشاهی: ۶۰)

- یکی از طرفین رابطه با نیروگذاری والد خود سعی در تملک و تسلط بر «کودک» مخاطب را دارد، اینکه «مرا به خاطر زنده بودن نبخشیده بود» اقتدار وی را در سلب اختیار و اراده مخاطب نشانه می‌رود. به واقع این والد حالت «کودک» مخاطب را نشان می‌دهد تا چگونگی تفکر و عملکرد او را تحت اختیار خود درآورد تا برخورد مناسب و مدّ نظر خود را هم از این «کودک» دریافت کند.

نتیجه بحث

با توجه به ارتباط مفهومی آثار داستانی با زیرساخت‌های علم روان‌شناسی، در پژوهش حاضر رمان «در سفر» از «مهشید امیرشاهی» طبق نظریه «نیروگذاری روانی» بر اساس مکتب «اریک برن» بررسی شد.

واکاوی روابط میان شخصیت‌ها در قالب شاخصه‌های تحلیل رفتار، تلفیق زیرساخت‌های رمان را با نظریات روان‌شناسی آشکار می‌کند. زمانی که افراد با یکدیگر تعامل دارند، در واقع فرآیند یک رابطه را طی می‌کنند و در طول این رابطه، علائم رفتاری خاصی از هر دو طرف صادر می‌شود. تبیین این کنش‌ها و واکنش‌ها در سیستمی به نام «تحلیل رفتار» از نظریات روان‌شناسی «برن» در مقاله حاضر صورت گرفت.

در این تحقیق، مؤلفه‌های روان‌شناختی تحلیل رفتار در مکتب «برن» معرفی گردید، تحلیل داده‌ها بر اساس شاخصه «نیروگذاری روانی» در ساختار رفتار متقابل از این قرار است: کارایی و عملکرد هر یک از ابعاد هرم حالات درونی «والد، بالغ، کودک» منوط به شدت نیروگذاری در لحظه‌ای مشخص می‌باشد و مسیر مبادلات رفتاری بستگی به حالت من غالبی است که بیش‌ترین نیروگذاری روانی را داراست.

تحلیل‌های صورت گرفته بر روی داده‌ها نتایج زیر را به دست می‌دهد:

۱. انتخاب پذیرش یا عدم پذیرش از سوی بالغ زمانی امکان‌پذیر است که از تمام «باید»ها و «نباید»های حاکم بر ذهنش که والد کنترل می‌کند رها باشد و انطباق و انعطاف‌پذیری کودک را نپذیرد.

۲. با توجه به بررسی شاخصه‌های تحلیل رفتار، بیش‌ترین جابه‌جایی حالات «من» در رمان مذکور، تغییر حالت بالغ به کودک و قرار گرفتن کودک در جایگاه اخذ تصمیمات است.

۳. ثبات شخصیت یا عدم ثبات آن منوط به قدرت بخشی یکی از حالات سه‌گانه روانی است و قدرت گرفتن والد بالاترین بسامد نیروگذاری روانی را در رمان «در سفر» داراست.

منابع

امیرشاهی، مهشید (۱۳۷۴)، در سفر، چاپ اول، تهران، انتشارات شرکت کتاب.
برن، اریک (۱۳۹۳)، بعد از سلام چه می‌گویید، ترجمه مهدی قراچه داغی، چاپ دوم، تهران، انتشارات پیکان.

واکاوی مفاهیم «نیروگذاری روانی» بر روی اثر «در سفر» از «مهشید امیرشاهی» بر اساس نظریان «اریک برن»
کامران پاشایی فخری و همکاران

..... (۱۳۹۴)، تحلیل رفتار متقابل، ترجمه‌ی اسماعیل فصیح، چاپ هفتم، تهران،

نشر نو.

..... (۱۳۸۰)، بازی‌ها، ترجمه اسماعیل فصیح، تهران، انتشارات ره آوند.

تریسی، برایان (۱۳۸۸)، مدیریت بحران، ترجمه فاطمه محمدی، چاپ دوم، تهران،
انتشارات اشکذر.

جونز، ون و استوارت، یان (۱۳۹۴)، تاملی در روانشناسی تجربی تحلیل رفتار متقابل،
ترجمه بهمن دادگستر، چاپ بیست و سوم، تهران، نشر دایره.

جیمز، موریل (۱۳۹۲)، تحلیل رفتار متقابل برای پدرها و مادرها، ترجمه رضا سیفی و
کیارا مرتضوی، تهران، نشر پیکان.

حسین‌پور، حسین؛ علی گراوند، جهان‌شاه محمدزاده (۱۳۹۹)، تحلیل رفتار متقابل
شخصیت‌ها بر اساس نظریه شخصیت برن در مرزبان‌نامه - - نشریه دستاوردهای
روان‌شناختی، شماره ۱.

دوباتن، آلن (۱۳۹۹)، اضطراب موقعیت، ترجمه سید حسن رضوی، چاپ پانزدهم،
تهران انتشارات میلکان.

رادمهر، فرزانه؛ زهره تائبی، وحیده سیدی (۱۳۹۹)، بررسی رفتار متقابل زوج‌ها در شعر
سرزمین بی‌حاصل سروده تی. اس. الیوت بر اساس نظریه روان‌شناختی اریک برن، نشریه
مطالعات زبان و ترجمه، شماره ۲، ص (۲۱-۵)

رزنی‌فام، حسین؛ علی دهقان، حمیدرضا فرضی (۱۳۹۴)، تحلیل رفتار متقابل جنبه «بالغ»
و والد در شخصیت‌های داستانی مثنوی بر اساس نظریات اریک برن، نشریه نقد ادبی و
بلاغت، دوره ۴، شماره ۲.

- رضی، احمد؛ سمیه حاجتی (۱۳۹۱)، تحلیل رفتار متقابل شخصیت‌ها در داستان شیر و گاو از کلیله و دمنه – متن‌شناسی ادب فارسی، دوره ۴، شماره ۱، دانشگاه گیلان.
- شاملو، سعید (۱۳۸۸)، مکاتب و نظریه‌ها در روان‌شناسی شخصیت، چاپ نهم، تهران، انتشارات رشد.
- شوینهاور، آرتور (۱۳۹۸)، هنر همیشه بر حق بودن، ترجمه عرفان ثابتی، چاپ پانزدهم، تهران، انتشارات ققنوس.
- صادقی‌منش، علی؛ مهیار علوی مقدم، ابراهیم استاجی (۱۳۹۸)، بررسی تطبیقی «جایگاه زن» در ضرب‌المثل‌های فارسی و عربی بر بنیاد دیدگاه‌های آدلر و برن، نشریه ادبیات تطبیقی، سال یازدهم، شماره ۲۰
- فروم، اریک (۱۳۹۹)، گریز از آزادی، ترجمه عزت‌ا... فولادوند، چاپ بیست و سوم، تهران، انتشارات مروارید.
- گلسر، ویلیام (۱۳۹۹)، واقعیت درمانی، ترجمه علی صاحبی، چاپ ششم، تهران، انتشارات سایه سخن.
- مینگر، جات (۱۳۹۲)، موفقیت با تحلیل رفتار متقابل، ترجمه مهرداد فیروزبخت، چاپ دوم، تهران، انتشارات آگاه.
- هریس، توماس (۱۳۹۳)، من خوبم تو خوبی، ترجمه بیتا حکمی، چاپ یکم، تهران، انتشارات نامک.

واکاوی مفاهیم «نیروگذاری روانی» بر روی اثر «در سفر» از «مهشید امیرشاهی» بر اساس نظریات «اریک برن»
کامران پاشایی فخری و همکاران

مقالات

تحلیل رفتار متقابل شخصیت خسرو بر اساس نظریات اریک برن - پنجمین همایش
بین‌المللی مدیریت، روان‌شناسی و علوم انسانی با رویکرد توسعه پایدار - تهران - ۱۳۹۸.